

KONUŞMALARINDA KUR'ÂN'LA İSTİŞHAD EDENLER

Yrd. Doç. Dr. Ali AKPINAR (*)

Peygamberimiz(S.A.V) bir hadislerinde bize, Kur'ân'ı tanıtırken şöyle buyurur: *"..Kur'ân ile konuşan doğru söylemiş olur, onunla amel eden sevap kazanır, onunla hüküm veren adaletli davranmış olur, ona çağıran dosdoğru yolu göstermiş olur."*¹ Hadisdeki *"Kur'ân ile konuşan.."* ifadesi, "Kur'ân'ın haber verdiğini söyleyen. O'nun haberlerini kabullenip doğrulayan ve O'nun ölçüleri doğrultusunda söz söyleyen" diye anlaşılmıştır².

Başta Hz. Peygamber(S.A.V) kendisi ve tarih boyunca müslümanlar Kur'ân ile hemhal olmuşlar, onu çokça okumuşlar ve sonuçta Kur'ân onların hayatlarını kuşatmış; artık onlar Kur'ân ayetleriyle konuşur olmuşlar ve ona göre yaşamışlardır. Allah Kelamı onların yaşayış ve konuşmalarının alt yapısını oluşturmuştur. Kur'ân'ın konu zenginliği, eşsiz güzellikteki üslubü Kur'ân ayetleri ile konuşma sanatını kolaylaştırmış ve yaygınlaştırmıştır.

İlim adamlarımız, konuşma ve yazı alanında Kur'ân ayetlerini kullanmayı caiz görmüşlerdir. Takdim, tehir, hareke ve i'rab gibi ufak bazı değişiklikler yaparak ayet parçalarını, şiirde kullanmakta da bir sakınca görmemişlerdir. İlk dönem ilim adamları, Kur'ân ayetlerini, yahut hadisleri "Allah Teâlâ Kur'ân'da şöyle buyuruyor", "Peygamberimiz bir hadislerinde şöyle buyuruyor" demeksizin şiirde yahut nesirde kullanma işine **"tazmin"** (ekleme / katma), sonrakiler ise **"iktibas"** (alıntılama) adını vermişlerdir. Mâlikilerden Ebû Bekir Bakillânî ise, Kur'ân ayetlerini şiirde kullanmayı hoş görmeyen, nesirde kullanmakta ise bir sakınca görmeyen ilim adamlarındandır³.

*) Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

1) Tirmizi, Fedâilü'l-Kur'ân 14; Dârimî, Fedâilü'l-Kur'ân 1.

2) Bkz. el-Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezi*, Kahire, 1991, VIII, 221.

3) Bkz. Bedrüddin Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *el-Bürhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1972, I, 481-483; Celâlüddin es-Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Mısır, 1978, I, 147; Ali el-Cârim-Mustafa Emin, *el-Belâğatü'l-Vâdiha*, Mısır, ty, s. 270. Türk edebiyatında ise "tazmin", başka bir şairin bir mısraını yahut bir beytini, sahibini belirterek söz arasında söylemektir. Bkz. Tahiri'l-Mevlevi, *Edebiyat Lügatı*, İstanbul, 1973, s. 150-151. Ayet yahut hadisten alınan bir parça ile sözün süslenmesi ve mananın desteklenmesine ise "iktibas" denmiştir. Alıntı kısmen olursa "nakis iktibas", ayet yahut hadisin tamamının alınması ile olursa "tam iktibas" diye adlandırılır. Bkz. Tahiri'l-Mevlevi, a.g.e., s. 61.

Hitabet ve vaazlarda iktibas **makbûl**, şiirde **mubah**, faili Allah olan ifadelerde fiili başkalarına nisbet ederek yahut ayet parçalarını şiirde boş şeylere alet etmek ve şehvî şeyleri anlatmak için kullanmak **merdûd** sayılmıştır⁴. Burada dikkat edilmesi gereken, iktibas yapan kişinin alıntılıdığı ifadenin Allah kelamı olduğunun bilincinde olması, ayetin manasını çarpıtmadan ve vezne uyduracağım diye herhangi bir zorlamaya girmeden kullanmasıdır. Bunlara riayet etmek kaydıyla şiirde ve nesirde iktibas, sözü destekleyip daha etkili hale getirdiği, edip için hazır ve çok veciz ifadelerle yapıldığı için tavsiye edilmiştir. Çünkü pek çok ilim adamı bunu yapmıştır.

Öte yandan Kur'an ifadelerini dünyevî işleri anlatmak için kullanmak hoş görülmemiştir. Sözelimi. beklemediği bir zamanda karşılaştığı arkadaşına hitaben "Ey Mûsâ, takdire göre geldin!"⁵ ayeti ile cevap vermek gibi. Aynı şekilde Kur'anda geçen meselleri değiştirerek kullanmak da hoş karşılanmamıştır. "Hiç şüphesiz, yuvaların en çürüğü örümceğin evidir"⁶ ifadesini "Bu, örümcek evinden daha zayıftır" şeklinde değiştirerek kullanmak gibi⁷.

A- Hz.Peygamberin Kur'ânla Konuşuşuna Örnekler

Kur'ânı, özümseyerek ve anlayarak herkesten daha çok okuyan bir insan olan Hz. Peygamber(S.A.V) konuşmalarının çoğunu Kur'an ayetlerinden seçtiği pasajlarla süslemiştir. Onun günlük hayatta okuduğu dualarını incelediğimizde dualarının pek çoğunun altyapısını Kur'an ayetlerinin oluşturduğunu görürüz. Yanısıra O (S.A.V), diğer yazışma ve konuşmalarında da Kur'an ayetlerini zaman zaman kullanmıştır. Sünnetteki bu uygulamaya bir kaç örnek verecek olursak:

a- "Şüphesiz ben, hanif olarak gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim."⁸ "De ki: Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm hepsi alemlerin Rabbi Allah içindir. Onun hiçbir ortağı yoktur. Bana yalnızca bu emrolundu ve ben müslümanların ilkiyim."⁹ ayetlerini o, namaza başlarken okuduğu bir duasında, Kur'an'dan iki ayet okuduğunu belirtmeden, sadece ikinci ayetin başındaki "de ki" (kul) kelimesini hafifleterek aynen kullanmıştır¹⁰.

4) Merdud olan iktibasa örnek: İşçilerinin durumunu şikayet ederken bir işverenin "Şüphesiz onların döntüşü bizedir. Sonra onların sorguya çekilmesi de sadece bize aittir." (Gâsiye 88/25-26) ayetini kullanması. Halbuki ayet, inkarcılara karşı Yüce Allah'ın bir tehdididir. Bkz. es-Suyûtî, a.g.e., I, 147.

5) Tâhâ 20/40.

6) Ankebut 29/41.

7) Bkz. ez-Zerkeşî, a.g.e., I, 484.

8) Enâm 6/79.

9) Enâm 6/162-163.

10) Müslim, Müsâfirun 201, 202; Ebû Davûd, Edâhi 4; Tirmizi, Deavât 32; Nesâi, İftitah 17; İbn Mâce, Edâhi 1; Dârimi, Edâhi 1.

b- "Onlardan kimi de şöyle derler: Ey Rabbimiz! Bize dünyada da güzellik ver, ahirette de güzellik ver."¹¹ ayetini çok okuduğu bir duasında "Allahümme" ilavesi ile aynen tekrarlar¹²:

c- "O, sabahı aydınlatandır. O. geceyi dinlenme zamanı, güneş ve ayı birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu aziz olan ve pek iyi bilen Allah'ın takdiridir."¹³ ayetinden esinlenerek O. söyle dua etmiştir:

اللهم فائق الاصبح وجاعل الليل سكنا والشمس والقمر حسبانا اقص عني الدين واغنني من الفقر

"Ey sabahı aydınlatan, geceyi dinlenme zamanı, güneş ve ayı da hesap ölçüsü kılan Allah'ım! Borcumu ödemeyi bana müyesser kıl ve beni zengin kıl."¹⁴

d- "...Bunu bizim hizmetimize vereni tesbih ederiz. Yoksa biz bunlara güç yetiremezdik. Şüphesiz biz Rabbimize döneceğiz."¹⁵ ayetini, sadece başındaki "Sübhânellezi" ifadesini "Elhamdülillahillezi" ifadesi ile değiştirerek 'binek duası' olarak aynen okumuştur¹⁶.

e- Hirakl'e yazdığı İslâma davet mektubunda o. bir Kur'ân ayetinden esinlenerek selamla mektubuna başlamış ve yine bir ayet iktibası ile davetini sürdürerek şöyle demiştir: "Selam hidayete uyanlara!¹⁷ Ey Kitap ehli! Gelin, sizinle bizim aramızdaki ortak söze."¹⁸

Hz.Peygamber(S.A.V)'in bu kullanımlarında çoğu zaman ayeti aynen alıntılanmış. bazen de ufak ilave ve sığa değişiklikleriyle iktibas yaptığını görmekteyiz.

B-Sahâbenin Kur'ânla Konuşuşuna Örnekler

Kur'ân çağında yaşamakla ve Kur'ân'ın okunması, anlaşılması ve gereği üzere yaşanması konularındaki titizlik ve gayeretleri sebebiyle sahâbe, Hz. Peygamber(S.A.V)'den sonra en fazla Kur'ânla birliktelikleri olan kimselerdir. Onların biyografilerine baktığımızda biz, onların da konuşmalarında Kur'ân ayetlerinden ya-

11) Bakara 2/201.

12) Buhari, Deavat 55; Müslim, Zikir 23; Ebu Davud, Vitir 26; Menâsik 51; Tirmizi, deavat 71; İbn Mace, Menâsik 32; Ahmed b. Hanbel, III, 101,107, 208,209, 247, 277, 288, 411.

13) Enâm 6/96.

14) Buhâri, Ta'bir 1; Muvatta' Kur'ân 27. Dikkat edilirse, bu duasında Hz.Peygamber, ayetin başına ve sonuna ilaveler yapmış ve ayetteki bazı kelimelerin kalıplarını değiştirmiştir.

15) Zuhurf 43/13-14.

16) Bkz. Muhyiddin en-Nevevi, *el-Ezkâr*, İstanbul, 1955, s. 152; Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *Ameli'l-Yaum ve'l-Leyle*, Beyrut,1985, s. 588.

17) Tâhâ 20/48. Hz. Peygamber, bu iktibasında ayetin son bölümünü "vav" harfi ile "belirlilik takısı"nı hazfetmiştir. Ayetteki sözkonusu ifade "ve's-Selâm.." diye başlamaktadır.

18) Âlu İmrân 3/64. Hz. Peygamber, ayetin başındaki "de" anlamındaki "kul" ifadesini hafzederek bu iktibası yapmıştır. Bkz. Buhâri, Bedül-Vahiy 6; Cihad 102; Müslim, Cihad 74; Ebu Davud, Edeb 119; Ahmed b. Hanbel, I, 263; VI, 58.

rarlandıklarını, ayetlerden esinlenerek yahut ayetlerden yaptıkları iktibaslarla konuştuklarını, şiir inşad ettiklerini görürüz. Bir kaç örnek verecek olursak:

Ölüm döşeginde Hz. Ebû Bekir şunları söyler:

"Rahman ve Râhim olan Allah'ın adıyla. Bu Rasûlullahın halifesi Ebu Bekir'in son anlarındaki vasiyyetidir. O an, küfredenlerin imana geldiği, günahkarların günahlardan el etek çektiği dünya hayatının bitip ahiret hayatının başlamak üzere olduğu andır. Şüphesiz ben size halife olarak Ömer'i atadım. Eğer O, benim tanıdığım gibi iyilik ve adaletle muamele ederse ne ala. Ama değişir ve zulmederse, ben gaybi bilemem. Onu atamakla ben, hayırdan başka bir şey dilemedim. Herkes için ancak kazandığı vardır. "Zulmedenler nasıl bir dönüşe döndürüleceklerini yakında bileceklerdir."19

Hz. Ali, beyat ederken şöyle demiştir:

"Ben, 'Allah'ın gerekli olan emrini yerine getirmesi için"20 beyat ediyorum."21

C- Diğer Örnekler

a- Şiir Örnekleri: İktibas, nesirden daha çok şiirde kullanılmıştır. İslam şairleri, hem tezlerini sağlam delilere dayandırmak için, hem de ayetlerin veciz ifadeyle eserlerini süslemek için çarpıcı iktibaslar yaparak maharetlerini ortaya koymuşlardır. Bunu yaparken ise, ayetin, tezleri ile ilgili bölümlerini almakla yetinmişler ve şiirde vezni tutturabilmek için ayetin bazı kelimelerini hafzetmekten, yahut kelimelerde ve kelimelerin bulundukları yerlerde bazı ufak değişiklikler yapmaktan çekinmemişlerdir. Bu söylediklerimizi, vereceğimiz şu örneklerde açık bir biçimde görebiliriz:

اتلني بالذي استقرضت خطا واشهد معشرا قد شاهدوه
فان الله خالق البرايا عنت لجلال هيبتة الوجوه
يقول اذا تدابنتم بدين الي اجل مسمي فاكثبوه

"Ödünç aldığın şeye karşılık bana bir belge ver ve onu görenleri şahit tut. Çünkü kü azameti karşısında yüzlerin kendisine boyun eğdiği Yüce Yaratıcı,"22 'belirlenmiş bir süre birbirinize borçlandığınızda onu yazınız"23, buyuruyor24.

19) Şuara 26/227. Hz. Ebu Bekir, konuşmasının bu son bölümünde, ayet olduğuna işaret etmeksizin bu ayeti aynen tekrarlamıştır.

20) Bu ifade Enfal 8/42. ayetinden bir parçadır. Hz. Ali, kendi sözleriyle uyumlu olsun diye iktibas ettiği ifadenin başında bulunan 've lâkin' kelimesini hafzetmiştir.

21) ez-Zerkeşî, a.g.e., I, 482.

22) Şair bu ifadesini "Yüzler hay ve kayyum olan Allah'a boyun eğmiştir" (Taha 20/111) ayetinden manen iktibas etmiştir.

23) Bakara 2/282. Şair, ayetin başındaki "ey iman edenler" ifadesini hafzederek ve ayet olduğuna işaret ederek ayetin ilk bölümünü aynen iktibas etmiştir.

24) Şiir, Ömer en-Nesefî'ye aittir. Bkz. Muhammed Zihni, el-Kavlü'l-Ceyyid, İstanbul, 1304, s. 636-637. Şiirin İmam Şafi'ye ait olduğu da söylenmiştir. Bkz. ez-Zerkeşî, a.g.e., I, 482.

يَا مَنْ عَدِي ثُمَّ أَعْتَدِي ثُمَّ أَقْتَرِفِ ثُمَّ أَنْتَهِي ثُمَّ أَرْعُوِي ثُمَّ أَعْتَرِفِ
أَبْشُرْ يَقُولُ اللَّهُ فِي آيَاتِهِ أَنْ يَنْتَهِيَ يَقْفِرَ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ

"Ey haddi aşır zulmeden ve günah kazandıktan sonra hatasını anlayıp günaha son veren ve günahlarını itiraf eden kişi! Allah'ın; 'Eğer onlar vazgeçerlerse, geçmişde işledikleri bağışlanır'²⁵ müjdesiyle sevin."²⁶

سَلِّ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَتَقَه فَاَنْتَقِي خَيْرَ مَا تَكْتَسِبُ
وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَصْنَعْ لَهُ وَبِرْزَقِهِ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ

"Allah'ın fazlından iste ve takva sahibi ol. Çünkü takva, kazandıklarının en iyisidir. Kim Allah'tan sakınırsa O, ona lutfeder ve ummadığı bir yerden onu rızıklandırır."²⁷

لَا يَغْرُنْكَ مِنَ الظُّلْمَةِ كَثْرَةُ الْجَبُوشِ وَالْإِنصَارِ
أَمَّا نُوْخِرْهُمْ لِيَوْمِ تَشْخَصُ فِيهِ الْإِبْصَارُ

"Zalimlerin ordu ve yandaşlarının çokluğu seni aldatmasın. 'Şu kadar varki, biz onların cezalarını, korkudan gözlerin dışarıya fırlayacağı bir güne erteliyoruz'. "²⁸

Türk İslam şairleri de, türkçe yazdıkları şiirlerinde iktibas sanatını kullanmışlardır. Bu, onların İslam kaynaklarına vukufiyetlerinin de bir belgesidir. Onların ayet iktibaslarına bir kaç örnek verecek olursak:

"Bî bekadır bu menzil, ey ahabab!

'Fettekullahe yâ üli'l-elbâb'. "²⁹

"Zalimlere bir gün dedirtir Mevlâ:

'Tallahi, lekad âserakallahü aleynâ'.³⁰

25) Enfal 8/38.

26) Bu beyit Şâfi alimlerinden Ebû Mansûr Abdülkadir el-Bağdâdî'ye aittir. Bkz. es-Suyûtî, a.g.e., I, 148. Beyitte sözkonusu ayetin son bölümü hiç değişiklik yapılmadan aynen iktibas edilmiştir.

27) Beyit Ahmed b. Muhammed b. Yezid'indir. Şair beytinin ikinci mısraında "Kim Allah'dan sakınırsa, O, onun için çıkış yolları kılar ve hiç ummadığı yerden onu rızıklandırır" (Talak 65/3) ayetini küçük değişikliklerle iktibas etmiştir. Bkz. es-Suyûtî, a.g.e., I, 148 (Beyhakî, Şuabü'l-İman'dan.)

28) Bkz. Ali el-Cârim- Mustafa Emin, a.g.e., s. 269. Abdülmümin el-İsfehânî, bu beytinde "Ancak, Allah onların cezalarını, korkudan gözlerin dışarı fırlayacağı bir güne erteliyor". (İbrahim 14/42) ayetini, faili değiştirerek iktibas etmiştir.

29) "Dostum, sonludur bu dünya. O halde ey akıl sahipleri Allah'dan sakınsanıza!" Tahirü'l-Mevlevî, a.g.e., s. 61. Şair Ahmed Paşa, beytinin ikinci mısrasını bir ayetten iktibas ederek 'tam iktibas' yapmıştır. (Maide 5/100, Talak 65/10)

30) "(Yusuf'un kardeşleri) dediler ki: 'Allah'a andolsun gerçekten Allah seni bize üstün kılmış' " Yusuf 12/91. Şair ayeti aynen kullanmıştır.

"İsmimi takrire acizken Kiramen Katibin,
Tesliye etmez dil-i pür zembimi 'Lâ Teknetü'."³¹

"İşte bu, sır-ı Kur'andır.
Küllü men aleyhâ fân"³²dır.
İki kapılı bir handır.
Konan göçer kalan olmaz." ³³

b- Nesir Örnekleri: Şiirde olduğu gibi nesirde de ictibas sanatına müracaat edilmiş, hatta Kur'ân ayetlerine mana ve metin bakımından vakıf olanlar günlük konuşmalarını ayetlerden seçtikleri pasajlarla süslemişler ve bu konudaki maharetlerini ortaya koymuşlardır. Biz burada bunlardan çarpıcı bulduğumuz iki örneği sunmak istiyoruz. Bunlardan birisi 'Kur'ân Tercümanı' diye anılan *İbn Abbas*'ın baş talebesi ve zamanının tefsir, hadis ve fıkıh otoritesi olan büyük tâbî *Said b. Cübeyr* (ö:95), diğeri ise, kaynaklarda ismi açıkça geçmeyen bir Kur'ân uzmanı kadın.

1- Kur'ânla Konuşan Şehid:

Büyük ilim otoritesi *Said b. Cübeyr*, Hicrî 95 senesinde, mevcut idareye baş kaldırdığı gerekçesiyle derdest edilip Vâsıt şehrinde, şehrin valisi ve zamanın ünlü zalimi *Yusuf es-Sekafi' nin oğlu Haccâc'* in huzuruna getirilir. *Haccâc* ile aralarında tarihi bir konuşma geçer. Uzun uzun kaynaklarımızda yer alan bu konuşmada *Said'* in büyük ölçüde Kur'ân ayetleriyle *Haccac'* a cevap verdiğini görmekteyiz. Şöyleki:

Haccac, *Said'i* denemek için bir takım süs eşyaları getirip bunlar hakkında ne düşündüğünü sorar. *Said* şöyle cevap verir:

"Eğer bunları kıyamet azabına karşı bir fidye olarak biriktirdiysen ne ala! Yoksa o korkunç kıyamet sarsıntısında 'her gebe kadının çocuğunu düşüreceği günde'³⁴ bunlar birer korku sebebi olacaktır. Helalinden istifade etme ve zekat verme gayesi dışında toplanan dünyalıkta hiçbir hayır yoktur!"

Sonra aralarında şu konuşmalar geçer:

31) "Yazıcı melekler ismimi bile takrir etmek istemezken. Allah'ın 'ümidinizi yitirmeyin' sözü günahkar gönlümü teselli etmez." Sair, beytinin sonunda "Ey günah işlemekte haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin (Lâ teknatü)." (Zümer 39/53) ayetinden bir kelime alarak 'nakıs ictibas' yapmıştır. Bkz. Tahiri'l-Mevlevi, a.g.e., s. 61.

32) "Yeryüzündeki her canlı son bulacaktır". (Rahman 55/26). Şiirde ayet, bütünüyle ve aynen kullanılarak ictibas yapılmıştır.

33) Seyyid Seyfullah, *Divân*, Şeyh Yahya Efendi Matbaası, 1288. s. 172.

34) Hac 22/2.

"- Sana yazıklar olsun ey Said!"

"- Asıl cennetten uzaklaştırılıp cehenneme yaklaştırılan kimseye yazıklar olsun!"³⁵

Daha sonra Haccac, ölüm sergisinin getirilerek huzurunda boynunun vurulmasını emreder. Said, kibleye dönüp şu ayeti okur:

"Şüphesiz ben yüzümü, gökleri ve yeri yoktan var eden Allah'a çevirdim. Ben O'na ortak koşanlardan da değilim."³⁶

Haccac, "Onu hristiyanların kiblesine çevirin" diye bağırınca, Said, şu cevabı verir:

"Nereye dönerseniz, Allah'ın yüzü oradadır." ³⁷

"Yüzüstü yere yatırın onu", diye gürleyince Said, şu ayeti okur:

"Sizi ondan (topraktan) yarattık. yine oraya döndüreceğiz ve bir kez daha sizi ondan çıkaracağız."³⁸

Bunun üzerine küplere bine Haccac, şöyle demekten kendini alamaz: "Vurun bunun boynunu! Kur'ân ayetleri ile cevap vermede ne kadar da mahirmiş bu böyle!"³⁹

2-Kur'ânla Konuşan Kadın:

Abdullah b. Mübarek (ö:129) anlatır:

"Hac yolculuğu için çıkmıştım. Bir müddet yol aldıktan sonra yolda bir karartı gördüm. Yanına yaklaştım. Bir de baktım ki, sırtında yünden bir elbise, başında yünden bir örtü olan ihtiyar bir kadın. Selam verdim kendisine. Selamımı şöyle aldı:

"Merhametli Rabbin katından bir selam vardır."⁴⁰

"Allah acısın sana, burada ne yapıyorsun?" dedim, şöyle cevap verdi:

"Allah'ın yolunu şaşırttığına yol gösterecek yoktur."⁴¹

Anladım ki, kadın yolunu şaşırmış, dedim ki "Nereye gitmek istiyorsun?" Şu ayeti okudu:

35) "Cehennemden uzaklaştırılıp cennete konan kimse gerçekten kurtuluşa ermiştir." (Âlu İmrân 3/185) Yukardaki cevap da Said, bu ayetteki iki kelimenin sadece yerini değiştirerek cevap vermiştir.

36) Enam 6/79.

37) Bakara 2/115.

38) Tahâ 20/55.

39) Ebü-Ca'fer et-Taberi. *Târihu't-Taberi*, Beyrut, 1964, VI, 487-491; İbn Abdi Rabbih, *Kirâbü'l-İkdi'l-Ferid*, Kahire, 1953, V, 55; Ebu Nuaym el-İsbehânî, *Hilyetü'l-Euliyâ*, Mısır, ts., IV, 290-295; İbn Hallikan. *Vefeyâtü'l-A'yân*, Kahire, 1948, I, 113-115; İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, Beyrut, 1965, VI, 579-580.; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezarâtü'z-Zehab*, Kahire, 1351, I, 109.

40) Yasin 36/58.

41) Zümer 39/36.

"Bir gece kulunu Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya götürən Allah ne yücedir!"⁴²

Anladım ki, haccını yerine getirmiş ziyaret için Kudüs'e gitmek istiyor. "Ne zamandır buradasın?" diye sorunca şöyle dedi:

"Tam üç gecedir." ⁴³

"Ne yer ne içersin?" dedim. Şu cevabı verdi:

"Beni O yedirir, O içirir." ⁴⁴

"Peki, neyle abdest alıyorsun?" dedim, şöyle dedi:

"Su bulamazsanız temiz toprakla teyemmüm edin." ⁴⁵

"Yanımda ekmek var, ister misin?" deyince şöyle dedi:

"Sonra orucu geceye kadar tamamlayın." ⁴⁶

Oruçlu olduğunu anlayınca. "Ramazan da değil, bu ne orucu?" diye sorunca şöyle cevap verdi:

"Her kim gönüllü olarak bir hayır işlerse, şüphesiz Allah onu bilir." ⁴⁷

"Ama yolculukta iftar etme ruhsatımız var?" deyince dedi ki:

"Eğer bilerseniz, (yolculukta) oruç tutmanız sizin için çok daha hayırlıdır." ⁴⁸

"Niye benim gibi kul sözüyle konuşmuyorsun?" dedim, şöyle cevap verdi:

"İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında yazmaya hazır gözetleyici bir melek bulunmasın." ⁴⁹

Kimin nesi olduğunu sorunca da, bana şöyle çıkıştı:

"Bilmediğin şeyin ardına düşme! Doğrusu kulak, göz ve kalp bunların hepsi ondan sorumludur." ⁵⁰

Bu sorunun yerinde bir soru olmadığını anlayıp özür diledim, bu sefer şöyle dedi:

"Bugün size kınama yok. Allah sizi bağışlar." ⁵¹

"Eğer istersen seni devamle kabileye yetiştireyim?" deyince şöyle dedi:

"Hayır namına ne yaparsanız, Allah onu bilir." ⁵²

42) İsrâ 17/1.

43) Meryem 19/10.

44) Şuara 26/79.

45) Maide 5/6.

46) Bakara 2/187.

47) Bakara 2/158.

48) Bakara 2/184.

49) Kâf 50/18.

50) İsrâ 17/36.

51) Yusuf 12/92. Muhatap tek kişi olduğu halde kadın, ayetleri hiç değiştirmeden aynen okuyarak cevap veriyor.

52) Bakara 2/197.

Binmesi için, devemi çöktürdüğümde ise, bana şöyle dedi:

"Mümin erkeklere, gözlerini harama dikmemelerini, söyle." 53

Bunun üzerine gözümü yere indirdim ve deveye binmesini söyledim. Binmeye çalışırken deve ürktü, kadının elbisesi yırtıldı. Kadın şöyle dedi:

"Başınıza gelen herhangi bir musibet, kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir." 54

"Acele etme dur, onu bağlayayım" deyince şöyle karşılık verdi:

"Böylece bu görüşü biz Süleyman'a anlatmıştık." 55

Deveyi bağlayıp tekrar binmesini istedim, binince şöyle dua etti:

"Bunu bizim emrimize vereni tesbih ederiz. Yoksa biz, bunlara güç yetiremezdik. şüphesiz biz, Rabbimize döneceğiz." 56

Devenin yularından tutup bağıra çağıra süratle yürümeye başlayınca bana şöyle seslendi:

"Yürüyüşünde ölçülü ol, sesini de kıs! " 57

Bunun üzerine şiir mırıldanarak ağır ağır yürümeye başladım. Bu sefer şöyle dedi:

"Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyunuz." 58

Ben de ona "Gerçekten size pek çok hayır verilmiş" 59 "Bunu ancak akıl sahipleri anlar." 60 diye iltifat ettim.

Biraz yürüdükten sonra kocasının olup olmadığını sordum, şöyle cevap verdi:

"Ey iman edenler! Açıklanırsa hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın." 61

Bunun üzerine bir şey söylemeden yola devam ettik. Kafileye yetişince, "kafilede kimin var?" diye sordum. Şöyle cevap verdi:

"Servet ve oğullar dünya hayatının süsüdür." 62 Anladım ki, kafilede oğulları var. "Onlar kafilede necidirler?" diye sorunca şu cevabı verdi:

"Daha nice alametler.. Onlar, yıldızlarla yollarını bulurlar." 63

Oğullarının kafilede kılavuzluk yaptıklarını anladım, şehre doğru yönelip oğullarının adlarını sordum, şu ayetlerle cevap verdi:

53) Nûr 24/30.

54) Şûrâ 42/30.

55) Enbiyâ 21/79.

56) Zuhruf 43/13-14.

57) Lokmân 31/19.

58) Müzzemmil 73/20.

59) Abdullah b. Mübarek, bu sözü ile "Kime hikmet verilirse, ona çokça hayır verilmiştir." (Bakara 2/269) ayetine telmih yapıyor.

60) Rad 13/19; Zümer 39/9.

61) Maide 5/101.

62) Kehf 18/46.

63) Nahl 16/16

"Allah İbrahim'i dost edindi." ⁶⁴ "Allah, Musa ile gerçekten konuştu." ⁶⁵ "Ey Yahya, vargücünle kitaba sarıl." ⁶⁶

Bunun üzerine "İbrahim, Musa, Yahya!" diye seslendim. Birden ay yüzlü üç delikanlı gelip oturdular. Kadın şöyle dedi:

"Birinizi şu paranızla şehre gönderin de, hangi yiyeceğin daha temiz olduğuna bakıp ondan size getirsin." ⁶⁷

İçlerinde biri gidip yiyecek bir şeyler aldı geldi. Bunun üzerine kadın şu ayeti okudu:

"Geçmiş günlerde işlediklerinize karşılık, afiyetle yeyin, için." ⁶⁸

Dedim ki, "Bu kadının durumunu bana anlatmadıkça yemeğinizden yemem." Bana şöyle cevap verdiler:

"Bu bizim anamızdır. Hatalı bir şey söylerim de, Rahmanı kızdırırım diye, Yüce Rabbin izniyle kırk yıldır Kur'an'la konuşur." Bunun üzerine ben de:

"Bu, Allah'ın dilediği kullarına verdiği lütfudur. Allah büyük lütf sahibidir." ⁶⁹ demekten kendimi alamadım. ⁷⁰

Kadının ayetlerden derleyerek verdiği cevaplar incelendiğinde görülürki, kadın, genelde hiç değişiklik yapmadan ayetleri aynen ıktibas etmiş, ama diyalogun akışına uygun ifadeleri anında seçmedeki maharetini de ortaya koymuştur. Yanısıra, az da olsa kadının ayetlerde ufak değişiklikler yaptığı olmuştur.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Eski adıyla "tazmin", yeni adıyla "ıktibas" öteden beri şiir ve nesirde kullanılagelen edebi sanatlardan biridir. Hz. Peygamber başta olmak üzere sahabe ve pek çok edip bu sanatı icra etmişler ve bunda bir sakınca görmemişlerdir. İktibas sanatının şiir ve nesirde yaygın oluşunda, edebiyatçıların Kur'an'a olan vukufiyet ve yakınlıkları ile Kur'an'ın konu zenginliğinin önemli etkisi olmuştur. İktibas sanatının muteber olabilmesi, asıl metni zorlamadan ve manayı değiştirip çarpıtacak köklü değişiklikler yapmadan gerçekleşmiş olmasına bağlıdır. Bu şarta uyulmak kaydıyla hazf, takdim, tehir, irab ve hareke değişikliği gibi küçük değişikliklerle ıktibas yapmada bir sakınca yoktur.

64) Nisa 4/125.

65) Nisa 4/164.

66) Meryem 19/12.

67) Kehf 18/19.

68) Hakka 69/24.

69) Cuma 62/4.

70) Sihabüddin Muhammed el-Ebşihî, *el-Müstadraf fî Külli Fennin Müstazraf*, Beyrut, 1991. I. 105-106.